

Blinde og svagsynede elevers og studerendes brug af digitale læringsressourcer

August 2021

Indhold

0. Resumé	1
1. Om undersøgelsens tilrettelæggelse.....	2
2. Undersøgelsens resultater og tendenser	2
2.1. Generelle tendenser på tværs af målgrupper	2
2.2. Særligt om digitale materialer, der ikke er særligt tilrettelagt.....	3
2.3. Særligt om tilgængelighed til digitale læringsplatforme.....	3
2.4. Særligt om tilgængelighed til møde- og conferenceplatforme.....	3
3. Andre aktuelle undersøgelser om brug af digitale læringsressourcer i undervisningssituationen.....	4

0. Resumé

Undersøgelsen giver os en indikation af det paradoksale i, at digitaliseringen - ud over alle de andre udfordringer, som alle elever og studerende bokser med - ser ud til at være en barriere for inklusionen af synshandicappede i uddannelsessystemet. Det giver anledning til en række bekymringer, herunder om uddannelsessøgende børn, unge og voksne med synshandicap får de kompetencer, som uddannelsen skulle give, når de digitale udfordringer står så meget i vejen? Det er ligeledes stærkt bekymrende, at det er overladt til de uddannelsessøgende selv at finde alternative strategier, når de skal tilgå materialer og platforme, der ikke er konstrueret med tilgængelighed for øje, så de kan tilgås med synskompenserende udstyr.

Det ser derfor ikke umiddelbart ud til, at vi har et uddannelsessystem, der har udfordringer i forhold til at kunne rumme blinde og svagsynede elever og studerende. På det overordnede plan kan undersøgelsen være med til at pege på i hvert fald tre opmærksomhedsfelter:

- 1) Blinde og svagsynede skal klædes bedre på til at håndtere digitale løsninger, da det ikke er rimeligt, at det er den enkelte, der søge skal vide hvordan fx en specifik platform spiller sammen med de synskompenserede hjælpemidler.
- 2) Der er stort udbud af digitale løsninger, hvilket i princippet er godt, hvis blot der samtidig var et fokus på også at indtænke digital tilgængelig. Der eksisterer allerede tekniske standarder, der vil kunne gøre materialer, platforme mv. tilgængelige for alle målgrupper, men alt for få private udbydere af fx lærebøger har fokus på det, da de ikke er forpligtede til at tænke tilgængelighed ind i deres produkter, fx lærebøger.
- 3) Ovenstående leder over i, at tilgængelighed bør være en markedsparameter. Hvis uddannelsesinstitutionerne får øjnene op for dette ville det ikke være særligt inkluderende bevidst at vælge en utilgængelig løsning.

1. Om undersøgelsens tilrettelæggelse

I Dansk Blindesamfund er det en kilde til stor bekymring, at blinde og stærkt svagsynede i ringere grad end tidligere får en uddannelse og dermed gode forudsætninger for at kunne finde fodfæste på arbejdsmarkedet¹. Denne udvikling er desværre accelereret hen over de seneste år idet andelen, der får en kompetencegivende uddannelse, inden for en kort årrække er faldet med 18 procentpoint.² Alt imens det er veldokumenteret, at det går den forkerte vej med uddannelsesniveaet som også afspejles i den vigende beskæftigelsesgrad, har det straks været mere vanskeligt at pege på de eksakte årsager til at blinde og stærkt svagsynede borgere er havnet i en negativ spiral. Efter et år med nedlukninger, nødundervisning og øget brug af digitale undervisningsformer i det hele taget, har undersøgt blinde og svagsynede uddannelsessøgendes brug af – og erfaringer med - digitale læringsressourcer.

Undersøgelsen er gennemført i marts og april 2021 og bygger på besvarelser fra godt 70 elever og studerende fra forskellige uddannelsesniveauer (grundskole, ungdomsuddannelse og videregående uddannelser). Antallet af blinde og svagsynede børn og unge er beskedent, så undersøgelsen præsenterer derfor tendenser og indikationer på området.

Undersøgelsen, der er gennemført som en spørgeskemaundersøgelse, indeholder såvel åbne som lukkede spørgsmål, og vi spørger ind til erfaringer med tre former for læringsressourcer:

1. Digitale materialer – altså e-bøger, pdf'er, almindelige tekstdokumenter. Vi skelner mellem det særligt tilrettelagte materiale eleverne og de studerende modtager fra fx Synscenter Refsnæs eller Nota (dvs. materialer der er særligt opmærkede, punktskrift etc.) og de materialer, eleverne og de studerende i øvrigt får udleveret af læreren/underviseren eller andre.
2. Læringsplatforme – dvs. de platforme, som skolen eller uddannelsesinstitutionen anvender til at kommunikere om undervisningen, opgaver mv., fx MinUddannelse i grundskolen, ItsLearning på ungdomsuddannelserne og Moodle på de videregående uddannelser.
3. Konference og mødeplatforme – dvs. de platforme, hvor den digitale undervisning finder sted, fx Teams, Zoom, Skype mv.

2. Undersøgelsens resultater og tendenser

2.1. Generelle tendenser på tværs af målgrupper

Uanset om man taler om materialer eller platforme, så svarer respondenterne på tværs af målgrupper, at de tilgår disse med mange forskellige former for udstyr (mobil, pc, notatapparat med eller uden forskellige kombinationer af forstørrelse og tale). Ofte afhænger brugen af det helt af det specifikke format eller den konkrete platform, man forsøger at tilgå. Det fortæller noget om et mangfoldighed og kompleksitet, herunder at det ikke er muligt for fx en udvikler at forhåndsantage, at alle blinde og svagsynede anvender den samme form for udstyr, fx en pc.

¹ Steen Bengtsson, Nuria Cayuelas Mateu & Anders Høst: "Blinde og stærkt svagsynede: Barrierer for samfundsdeltagelse", SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd (2010). Link: <https://www.vive.dk/da/udgivelser/blinde-og-stærkt-svagsynede-4372/>

² Anna Amilion, Lena Bech Larsen, Stine Vernstrøm Østergaard & Anna Høeg Rasmussen: "Blinde og stærkt svagsynedes levevilkår - Muligheder og barrierer for samfundsdeltagelse", Vive (2017)

2.2. Særligt om digitale materialer, der ikke er særligt tilrettelagt

Undersøgelsens respondenter peger på en lang række udfordringer i forhold til anvendelsen af digitale materialer:

- 71 % har af og til, ofte eller altid problemer med at anvende digitale materialer og mere end hver tredje oplever det altid eller ofte.
- 25 % oplever, at de i meget ringe grad eller ringe grad eller nogen grad er effektive i forhold til at tilgå helt almindelige tekstdokumenter. På tværs af materiale typer er der som minimum 20 % der oplever at de meget ringe eller i ringe grad er effektive.
- 38 % har behov for mere instruktion i brug af fx tekstbehandlingsprogrammer.
- Udfordringerne med de digitale materialer er af divergerende art, men det er fx vanskeligt at afkode visuelle udtryk (62 %), at overskue tabeller (60%) ligesom der mangler forklarende tekster til figurer og illustrationer (58 %)
- 44 % oplever, at udfordringerne med tilgængelighed i meget høj eller høj grad har betydning for deres udbytte af undervisningen og 52 % oplever at udfordringer med tilgængeligheden i meget høj eller høj grad har betydning for muligheden for at samarbejde med andre

I forhold til håndtering og mulig løsning af de udfordringer, der opstår med de digitale materialer svarer respondenterne typisk, at de må søge hjælp hos familie, kollegaer eller "Gud og hvermand", som en respondent formulerer det. Andre forsøger selv og bruger meget tid og mange ressourcer på dette.

2.3. Særligt om tilgængelighed til digitale læringsplatforme

Mere end 2 ud af tre (70 %) oplever af og til, ofte eller altid at have problemer med at tilgå digitale platforme. Udfordringerne består bl.a. i, at det er svært at skabe overblik (60 %) og at der mangler beskrivende tekster til links (50 %).

Udfordringerne har de konsekvenser, at:

- 40 % har ofte eller altid svært ved at finde den information, de leder efter på læringsplatformen
- 30 % oplever at udfordringer med tilgængeligheden i meget høj eller høj grad har betydning for dels deres udbytte af undervisningen og dels for deres samarbejde med klassekammerater og medstuderende.

40 % tilkendegiver, at de har behov for mere assistance fra en seende, hvis de skal gøre sig forhåbninger om at blive mere effektive.

2.4. Særligt om tilgængelighed til møde- og konferenceplatforme

Relativt færre elever og studerende oplever udfordringer med at tilgå møde- og konferenceplatforme, så det er et lyspunkt, at kun 12 % oplever at de i meget ringe grad eller ringe grad er effektive i forhold til at tilgå digitale mødeplatforme. Dog skal det holdes op imod at mere end én ud af fire (27 %) oplyser, at de altid eller ofte har problemer med at følge med i undervisningen, og flere tilkendegiver at de har brug for mere tid og mere assistance, hvis de skal blive mere effektive.

Derudover er det værd at bemærke, at:

- 34 % i høj eller meget høj grad, er af den opfattelse at udfordringer med tilgængeligheden har betydning for udbyttet af undervisningen og mere end hver tredje oplyser, at særligt interaktionen med undervisere og/eller klassekammerater samt medstuderende volder vanskeligheder. Ca. to tredjedele oplyser bl.a. at, at det er svært at overskue præsentationer (67 %) og det er næsten halvdelen af respondenterne (49 %), der har vanskeligt ved at overskue hvem der i øvrigt deltager i undervisningen.

3. Andre aktuelle undersøgelser om brug af digitale læringsressourcer i undervisningssituationen

Danmarks Lærerforening, DLF, har gennemført en række undersøgelser³ om erfaringer med den digitale nødundervisning, der blev iværksat i forbindelse med nedlukningen i foråret 2020. Undersøgelserne peger bl.a. på at knap 60 % af lærerne har elever, som ikke deltager i nødundervisningen, og at der i ca. hver tredje tilfælde var tale om elever med særlige behov.

Styrelsen for It og Læring, STIL, offentliggjorde i maj 2021⁴ en kortlægning af lærernes brug af digitale læremidler. Her er det bl.a. værd at hæfte sig ved, at lærerne vurderer udbyttet af læringsplatformene vurderes meget forskelligt. Godt halvdelen (52 %) oplever, at udbyttet af læringsplatformen står mål med den tid, der bruges, og at læringsplatformen øger kvaliteten af undervisningen (i nogen, høj eller meget høj grad), mens 40 % oplever, at de ikke gør (i lav, meget lav grad eller slet ikke).

I forhold til erfaringer med digital undervisning på de videregående uddannelser udkom der i januar 2021 en rapport⁵, støttet af bl.a. Uddannelses- og forskningsministeriet, hvor man kortlagde erfaringer med online-undervisningen (nødundervisningen) på 9 videregående uddannelsesinstitutioner med afsæt i den første nedlukning i foråret 2020. Besvarelser fra mere end 20.000 studerende indgik i rapporten, der pegede på, at deres oplevelse af undervisningsaktiviteterne under nedlukningen var overvejende negative særligt i forhold til aktiviteter og udbytte af undervisningen.

- 67 % af de studerende angav at de i høj grad har de fornødne it-kompetencer til at deltage i undervisningen. Det betyder også at det er hver tredje studerende, der ikke gengiver samme positive vurdering af egne it-kompetencer.
- 60 % af de studerende vurderede, at deres faglige udvikling har været dårligere end normalt. Et andet centralt resultat er, at det særligt er de studerendes vurdering af henholdsvis undervisningsaktiviteterne ”underviser holder oplæg” og ”studerende løser opgave selvstændigt”, som har en sammenhæng med de studerendes (selvrapporterede) læringsudbytte. Om de studerende synes, at disse aktiviteter fungerer godt eller dårligt hænger altså ganske tæt sammen med deres oplevelse af deres læringsudbytte. Det tredje centrale resultat er, at de studerendes evne til selvregulering har en klar sammenhæng med læringsudbyttet. Studerende, der i lav grad mestrer en mere selvstændig læringssituation, oplever således et ringere læringsudbytte under COVID-19-nedlukningen. Et fjerde og sidste resultat er, at de studerendes it-kompetencer ikke ser ud til at have en særlig stærk sammenhæng med læringsudbyttet.

³ Se fx ”Nødundervisning i forbindelse med covid19-nedlukningen” (april 2020) og ”Lærernes oplevelser af trivsel og undervisning under Covid-19-forløbet” (september 2020). Begge undersøgelser er tilgængelige her: <https://www.dlf.org/service-menu/tal-og-analyser/undervisningen>

⁴ ”Lærerens digitale hverdag – kvantitativ kortlægning” (2021). Kortlægningen kan hentes her:

<https://www.stil.dk/aktuelt/uv/2021/maj/210517-ny-kortlaegning-en-velfungerende-digital-hverdag-med-plads-til-forbedring>

⁵ Georgsen, M, og A. Qvortrup: ”Erfaringer og oplevelser med online undervisning på 9 videregående uddannelsesinstitutioner i foråret 2020” (2021)

Danmarks evalueringsinstitut, EVA, gennemførte i foråret 2021 en undersøgelse af førsteårsstuderendes faglige og sociale trivsel under nedlukningen set i sammenligning med tidligere årgange⁶. I rapporten undersøger man bl.a. de førsteårsstuderendes læringsudbytte af onlineundervisningen. Resultaterne tyder på, at nedlukningen især er gået hårdt ud over læringsudbyttet, motivationen, trivslen og de sociale forhold på uddannelsen.

- 70 % oplever, at de har fået et mindre læringsudbytte af den onlineundervisning, de har modtaget under hjemsendelsen, sammenlignet med undervisning med fysisk fremmøde.

⁶ Rapporten kan hentes her: <https://www.eva.dk/videregaende-uddannelse/foersteaarsstuderendes-faglige-sociale-trivsel-under-nedlukningen>